

УДК 23/28: 371.3 (430)

Артерчук Тетяна Олександрівна,*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Рівненського інституту Київського університету права Національної академії наук України, м. Рівне*

НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД ВИХОВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті йдеться про перспективи використання німецького досвіду релігійного виховання школярів у державних закладах освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ сторіччя. Автор наголошує на актуальності досліджуваного питання для української школи під час викладання предметів духовно-морального спрямування. Підкреслюється доцільність введення релігійного компоненту виховання в інваріантну складову змісту освіти, що забезпечує дотримання права церков та релігійних громад на участь у суспільному житті з одного боку й сприяє позитивному впливу релігійних цінностей на формування високоморальної особистості учня.

Ключові слова: *християнство, виховання, школа, німецька педагогіка, урок релігії.*

Артерчук Т. А. *Немецкий опыт воспитания христианских ценностей в общеобразовательной школе*

В статье речь идет о перспективах использования немецкого опыта религиозного воспитания школьников в государственных учреждениях образования во второй половине ХХ – начале ХХІ века. Автор подчеркивает актуальность исследуемого вопроса для украинской школы в процессе преподавания предметов духовно-нравственной направленности. Подчеркивается целесообразность введения религиозного компонента воспитания в инвариантную составляющую содержания образования, что обеспечивает соблюдение права церковей и религиозных общин на участие в общественной жизни с одной стороны и способствует положительному влиянию религиозных ценностей на формирование высоконравственной личности ученика.

Ключевые слова: *христианство, воспитание, школа, немецкая педагогика, урок религии.*

Arterchuk T.O. *The German Experience of Christian Values Education at Secondary Schools*

The article focuses on the prospects of the use of the German experience of religious education in public educational institutions in the second half of ХХ – beginning of ХХІ century. This analysis of scientific sources and documents allows us to make a conclusion about an important role of religion in spiritual and moral education of German schoolchildren. The author emphasizes the relevance of this problem to Ukrainian schools in the teaching of spiritually and morally oriented subjects. It highlights the advisability of introducing religious education to an invariant component of educational content, which provides the right of churches and religious communities for participation in public life on the one hand and contributes to the positive impact of religious values on the formation of high moral identity of pupil on the other hand.

Key words: *Christianity, education, school, German education, religion lesson.*

Актуальність дослідження. Українські педагоги наголошують на гострій потребі суспільства в залученні християнських цінностей до процесу виховання учнів. Одним з кроків на шляху до впровадження предметів духовно-морального спрямування став Лист МОН № 1/9-324 від 16.05.13 року Про вивчення курсів духовно-морального спрямування у 2013/ 2014 навчальному році. Він дав поштовх обговоренню стану й перспектив викладання у школах християнської етики під час спільного засідання членів Громадської ради з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями при Міністерстві освіти і науки України та учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Духовно-моральне виховання молодого покоління. Вітчизняний та зарубіжний досвід» 5 червня 2014 року. Учасниками засідань було наголошено на низці проблем і перешкод на шляху введення курсів духовно-морального спрямування в інваріантну частину шкільного навчального плану, серед яких були питання відсутності адекватної нормативно-правової бази, недофінансування освітньої сфери, обмеженість перспектив професійного розвитку для вчителя дисциплін духовно-морального спрямування, безсистемний та епізодичний характер реалізації виховання школярів на християнських моральних засадах.

У зв'язку з цим ми вважаємо за доцільне проаналізувати досвід викладання уроків релігії у Німеччині, де наявна ґрунтовна нормативно-правова база та теоретико-методологічне забезпечення християнського виховання у світській школі. Досвід цієї країни заслуговує педагогічного осмислення й творчого використання в українській освіті.

Стан дослідження проблеми. Сучасний стан релігійного виховання в закладах загальної середньої освіти ФРН був предметом розгляду вітчизняного вченого І. Ковровського [6], а також російських – О. Зайцевої [5], Ф. Козирева [7]. Аналіз розвитку релігійного виховання в закладах загальної середньої

освіти ФРН базується на наукових студіях у галузі релігійної педагогіки, що здійснюють німецькі вчені Р. Лакман (R. Lachmann) [2], Н. Метте (N. Mette) [3], М. Ротгангель (M. Rothgangel) [4], Ф.-Й. Дітеріх (V.-J. Dietrich) [1].

У вітчизняній науковій літературі недостатньо ґрунтовно розроблена історико-педагогічна картина викладання релігійно-етичного компоненту в закладах загальної середньої освіти ФРН та інших країн світу у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., не виявлено шляхи запозичення й творчого використання позитивного досвіду зарубіжної школи, тому нашою метою є окреслення перспектив використання німецького досвіду релігійної освіти та виховання в Україні.

Виклад основного змісту статті. У Німеччині урок релігії викладається за принципом конфесійності. Він входить до інваріантного змісту шкільної освіти. Це зафіксовано в Конституції Німеччини в статті 7. Оскільки релігія є обов'язковим предметом, він перебуває під державним наглядом. Це означає, що для уроків релігії діють ті ж закони, що і для занять з математики чи літератури. Існують навчальні плани, схвалені державою. Робота на уроці, але не думки, учнів оцінюється. Оцінка з релігії виставляється в атестат. Робота вчителів релігії фінансується державою. Вони мають університетські дипломи за фахом релігійна педагогіка і вчать, а не проповідують.

У той же час у статті 7-й Конституції йдеться, що предмет викладається «згідно з основними (віроповчальними) положеннями відповідної релігійної громади». Різні конфесії тлумачать світ по-різному, тому держава і спирається в цьому питанні на компетенцію відповідної релігійної громади. Держава просить церковну общину сформулювати, в чому полягають основні положення її віри. Тому релігійні громади беруть участь у складанні навчальної програми й підручників, а також в освіті та перепідготовці вчителів релігії. У Німеччині паралельно існують євангельські, католицькі, в деяких регіонах також православні та іудейські уроки релігії, а також подекуди ісламське релігієзнавство. Під час уроку релігії клас ділиться на підгрупи й одні учні йдуть до кабінету євангельської релігії, інші на урок католицької релігії та/або на урок такої релігії, з бажаних вивчати яку набирається відповідна мінімальна група і школа в змозі забезпечити її відповідним фахівцем. Учитель релігії є членом відповідної релігійної громади. Наприклад, учитель католицької релігії має бути членом католицької церкви. Перед тим, як майбутній спеціаліст отримує диплом вчителя релігії, він проходить співбесіду з представниками духовенства (як правило, у стінах університету), церковний відділ освіти контролює проходження ним практики, зважає на спосіб життя та мотиви кандидата на посаду вчителя, зрештою церква проводить урочисту церемонію посвяти на «служіння вчителя». Учителем релігії може стати служитель церкви, який отримав вищу педагогічну освіту або педагог, який на додачу до інших спеціальностей (історії, мови, літератури, музики, тощо) вивчав в університеті фах вчителя релігії. Для одних вчителів донесення релігійних цінностей є усвідомленим служінням людству, для інших – просто додатковим навантаженням під час роботи в школі, проте ніхто не може бути змушений викладати релігію всупереч власному бажанню.

Школярі, які не належать до жодної з конфесій, відвідують, як правило, «замісний» світоглядний предмет, що носить назву «цінності та норми», «етика» або «філософія». Те ж стосується школярів, які хоч і належать до певної церкви, але не бажать відвідувати урок релігії з огляду на свободу совісті.

Принцип конфесійності ще не означає, що на уроках євангельської релігії жоден з пунктів віровчення протестантизму не ставиться під питання, і що всі школярі повинні його розділяти. Тут мається на увазі скоріше, що викладання виходить з позицій цих основних положень віри, має їх засвій фон і спонукає школярів до роздумів над ними. Урок, який би складався з безперервного введення у вчення певної церкви, перестав би бути шкільним уроком, бо школа являє собою інституціональне втілення «роздуму-рефлексії» над різними формами людської раціональності. Конфесійне викладання релігії в Німеччині, таким чином, не є «церквою в школі».

Але урок релігії в Німеччині не є і релігієзнавчим уроком, який намагався би бути «об'єктивним» або «нейтральним». Навпаки, до тих, хто заявляє про свою «об'єктивність» або «нейтральність», слід було би ставитися скептично. Часто за цим ховається абсолютно певна позиція, що всім себе нав'язує. Особливо важливо пам'ятати про це в питаннях, що стосуються релігії. Тому краще відразу з'ясувати, з якої позиції буде вестися викладання, який з численних світоглядів ляже в основу уроку. На конфесійних уроках релігії у школярів з'являється, таким чином, можливість для початку добре ознайомитися з однією релігією, з її проявами і символами. Чи практикує той чи інший школяр цю релігію – це рішення залишається за ним самим. Якщо хтось не хоче приймати положення певного конфесійного світогляду, може відмовитися від уроку релігії. Або ж він може і далі відвідувати уроки релігії, щоб принаймні точно знати, проти чого він конкретно налаштований і чому.

Та обставина, що уроки релігії конфесійні також не означає, що на уроці йдеться лише про цю одну конфесію чи релігію. Оскільки в сьогоденній Німеччині школярці-протестантці корисно знати основні речі про іслам, іслам стає темою і протестантського уроку релігії. Так само, як і іудаїзм, буддизм та індуїзм, і вже тим більше різні християнські конфесії. Оскільки при цьому нейтральної позиції бути

не може, необхідно викласти хоча бивласну позицію. Це відбувається на конфесійному уроці релігії. Зрозуміло, що викладання, наприклад, ісламу на протестантському уроці релігії має бути релігієзнавче правильним і що внутрішньомусульманська перспектива самоопису представників цієї релігії повинна посідати на такому уроці важливе місце.

Висновки. Вивчення теорії та практики релігійного виховання у німецьких закладах загальної середньої освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ сторіччя створило підстави для визначення низки рекомендацій для вивчення дисциплін духовно-морального спрямування в українській школі. Адже в процесі вивчення християнської релігії у Німеччині та викладання основ християнської етики в Україні перед педагогами постають подібні завдання: забезпечення релігійних та світоглядних прав і свобод школярів, формування їхньої духовності, релігійної компетентності, особистої релігійної культури та культури міжрелігійних стосунків, врахування вимог поліконфесійного суспільства під час вивчення основ релігійної етики, запобігання проявам конфесійної та світоглядної нетерпимості, використання християнських цінностей у вихованні високоморальної, цілісної, різнобічної особистості. Незважаючи на те, що необхідність використання релігійної етики у навчально-виховному процесі проголошується у офіційних документах про освіту, воно не втілюється на практиці належним чином.

1. У зв'язку з тим, що упродовж останніх десятиріч на українських дітей шкільного віку посередництвом масмедіа та електронних засобів зв'язку поширюється негативний вплив інформації, яка підриває суспільні устої моралі, добра, гуманності, українській системі загальної середньої освіти слід інтегрувати в собі позитивний вплив християнства.

2. Вважаємо за доцільне створення спеціалізованого науково-методичного журналу, а також прес-центру з метою інформаційного об'єднання освітян, які працюють у руслі християнського виховання, донесення до вчителів-практиків прогресивних наукових ідей та ефективних методів духовного виховання і викладання дисциплін духовно-морального спрямування, відкритого обговорення актуальних проблем.

3. Серйозною проблемою є неузгодженість правових підстав для використання релігійного компоненту морального виховання у державній школі. Тому вважаємо за доцільне розробку проекту й прийняття «Закону про релігійне виховання дітей».

4. Німецький досвід свідчить, що релігійне виховання (в тому числі вивчення положень віри декількох релігій) доцільно проводити з позицій визначеного віросповідання. Відсутність такої позиції у релігійному вихованні призводить до нігілізму, зверхнього ставлення до будь-якої з форм світогляду, позбавляє особистої значимості для учня релігійних цінностей, нівелює позитивний виховний ефект від релігійного компоненту шкільної освіти. У вітчизняних умовах, на нашу думку, учням слід надати можливість безперешкодно отримувати духовно-моральне виховання засобами християнської етики на всій території України.

5. У переважній більшості федеральних земель Німеччини позитивно зарекомендував себе курс релігії в інваріантній складовій змісту освіти. За заявою батьків учня або самого учня після досягнення ним 14-річного віку в Німеччині передбачається відмова від вивчення релігії за умови обов'язкового відвідування уроків з альтернативного неконфесійного предмету духовно-морального спрямування (в залежності від регіону Німеччини це може бути курс етики, філософії, норм та цінностей тощо). Подібна практика була б доцільною і в українській школі, адже це забезпечить дотримання права церков та релігійних громад на участь у суспільному житті, сприятиме позитивному впливу релігійних цінностей на дітей та підлітків.

Література:

1. Dieterich V.-J. Religionslehrplan in Deutschland (1870-2000) / Veit-Jakobus Dietrich. – Göttingen : V und R Unipress, 2006. – 735 S.
2. Lachmann R. Geschichte des evangelischen Religionsunterrichts in Deutschland / Rainer Lachmann, Bernd Schröder. – Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 2007. – 414 S.
3. Mette N. Religionspädagogik / Norbert Mette. – Düsseldorf : Patmos, 2006. – 277 S.
4. Rothgangel M. Evangelischer Religionsunterricht in den Ländern der Bundesrepublik Deutschland : Empirische Daten – Kontexte – Entwicklungen / Martin Rothgangel, Bernd Schröder. – Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2009. – 280 S.
5. Зайцева О.Р. Религиозное воспитание учащихся в современной школе Германии: дис. кандидата пед. наук : 13.00.01 / Ольга Рафаилевна Зайцева. – Волгоград, 2005. – 143 с.
6. Ковровський. І.Г. Правові та організаційні засади системи релігійного виховання у державних школах федеративної республіки Німеччина [Електронний ресурс] // Народна освіта. – 2007. – № 3. – Режим доступу до журн.: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/index.html>
7. Козырев Ф.Н. Неконфессиональное религиозное образование в зарубежной школе : диссертация д-ра пед. наук : 13.00.01 / Козырев Федор Николаевич. – Санкт-Петербург, 2006. – 412 с.